

УДК 329.058

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР ВНУТРІШНЬОПАРТІЙНОГО КОНФЛІКТУ

Володимир Головченко

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
факультет суспільних наук, кафедра політології та державного управління
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

У статті досліджується процес протікання внутрішньопартійних конфліктів, їх сучасна природа, типологія та вплив на еволюцію партії. Сучасний процес партійного будівництва характеризується загостренням відносин у середині партій, виникненням внутрішньопартійних конфліктів. Шляхи подолання цих негативів полягають у демократизації політичного життя, будівництві партійної діяльності на засадах внутрішньопартійної демократії, високої партійної дисципліни.

Ключові слова: партійні конфлікти, внутрішньопартійні конфлікти, партійна демократія, політична партія, еліта.

Громадянське суспільство в Україні вимагає переходу до пропорційної виборчої системи з відкритими списками. Відповідно зростає не тільки вага партій та їх очільників, а також партійного активу і партійних мас, загострюючи відносини у партії. Однак партійні еліти, зазвичай, уникають публічного розголосу, приховуючи природу, причини, особливості розв'язання конфліктів та їх вплив на подальшу партійну перспективу. Короткотривалість та нестабільність партій дезорієнтує громадян, проблематизуючи сталість політичного розвитку. Низька довіра та слабе залучення громадян до партій, їх велика кількість й коротке політичне життя з внутрішніми конфліктами, поділами, метаморфозами, вимагає осмислення внутрішніх конфліктів у партії в їх організаційному вимірі.

Серед вітчизняних науковців значний вклад у формування теорії політичних конфліктів, їх взаємозв'язку з політичною культурою, внесли такі науковці: С. Говоруха, М. Головатий, В. Лісовий, Л. Нагорна, В. Нагорний, В. Ребкало, М. Хилько, Г. Щедровата ін. До аналізу проблем партійного будівництва, питань внутрішньопартійної боротьби зокрема зверталися В. Мейтус, О. Новакова, М. Обушний, М. Примуш, Ю. Шведа та інші вчені [1]. На думку багатьох науковців, узагальнюючим фактором, що спричиняє конфлікти є соціальний інтерес. У центрі конфліктів найчастіше лежать економічні, соціальні, зовнішньо та внутрішньопартійні, мовні, міжконфесійні, міжетнічні та інші проблеми. Найбільший внесок у розроблення теорії конфлікту зробили Арістотель, Т. Гоббс, Н. Макіавеллі, Д. Віко, А. Токвіль, К. Маркс, М. Вебер. Ця тема є також визначальною у наукових працях В. Парето, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Р. Дарендорфа [9]. Однак аналіз специфіки впливу організаційної будови партії, її організаційного функціонування та розвитку на появу, розгортання і наслідки внутрішньопартійних конфліктів вимагає окремого розгляду і визначає мету даного дослідження.

Поряд з державою та іншими елементами політичної системи важливу роль у політичній організації сучасного демократичного суспільства відіграють політичні партії. Політична партія, як відомо, це добровільне та організаційно оформлене об'єднання громадян, яке виражає інтереси частини суспільства і прагне до їх задоволення шляхом здобуття, утримання і використання державної влади.

Внутрішньопартійний конфлікт – це різновид політичного конфлікту, який виникає при організаційній будові партії, її росту і розвитку, формуванні платформи, статуту, участі

у виборчому процесі, партійного самовизначення у процесі вибору партійного чи державного курсу у внутрішній та зовнішній політиці. Ці конфлікти зумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами, а саме: нерівністю людей, соціальних і національних спільнот; несумісністю суспільних та індивідуальних цінностей; невідповідністю між сподіваннями та дійсністю; відмінністю у політичній культурі, типах лідерства; відсутністю достовірної інформації; прагненням завоювати та утримати владу [2].

У методологічному відношенні важливим є прояснення «критичних», вразливих точок, в яких організаційна будова партії має найпотужніший конфліктогенний потенціал, здатний призвести до конфліктів того чи іншого масштабу, аж до зникнення партії як політичної організації. Партія як об'єкт системного аналізу постає в єдності її складових – ідейній, організаційній, комунікативній, соціальній, економічній, власне політичній складовій. За кожною з них є відповідні типи людей, які мають свою специфіку, що позначається на організації партії і водночас обумовлена нею.

Партія як виробник, інтегратор, транслятор ідей у масову свідомість змушена мати яскраво виражений ідеологічний тип людини. Насамперед, це інтелектуали, фахівці з виробництва ідей. Трансляція ідей у масову свідомість вимагає публічних трибунів, агітаторів і пропагандистів з розвинутими комунікативними навичками і здібностями (комунікатори), особливо у спілкуванні зі ЗМІ, у різних ток-шоу, на дискусійних майданчиках, піар-компаніях. Вони забезпечують публічний імідж партії, а, відтак, її привабливість. Організація партії потребує організаторів з їхніми організаційними талантами (функціонери). Фінансове становище партії залежить від підтримки спонсорів. Навіть за умов державного фінансування партії спонсорська підтримка в умовах українських реалій є дієвим інструментом партійної активності і присутності у публічному просторі, особливо у телебаченні. Партійні бізнес-групи є впливовою силою у партії.

Оскільки партії орієнтуються на відповідні соціальні групи, як представники її інтересів, то до свого складу вони залучають окремих представників таких груп, або авторитетних в очах громадськості громадян. Гендерне квотування підсилює роль жінки, як суб'єкта прийняття політичних рішень у партіях. Націленість партії на завоювання, використання та утримання влади притягує у партію осіб з розвинутими владними потягами, амбіціями, осіб з харизматичною привабливістю (харизматичний тип людини). Більш тонким розрізненням є поділ на «чесних» і «ділків», тих, хто вболіває за спільні справи, для кого суспільний інтерес важить більше за приватний. Привабливість для виборця «чесних» є їхнім духовно-політичним капіталом у партійній ієрархії та впливу на прийняття політичних рішень.

Чим більш розвинута система, зокрема партія, тим більш диференційованими є її складові. Диференціація діяльності всередині партії посилюватиме функціональні відмінності між певними типами людини у партії (ідеологи, комунікатори, функціонери, спонсори, авторитети громадської думки). За певних умов такі відмінності посилюватимуть відмінності у розумінні власного інтересу представниками даних груп у партії.

З позиції еволюційної динаміки партія рухається від стадії свого становлення і розвитку до зрілості, і згодом до послаблення своєї впливовості у суспільстві й припинення існування. Стадії можуть відрізнятися притаманною їм організаційною структурою партії. Постаючи перед викликами, партіям доводиться організаційно перебудовуватись. Змінюються організаційні моделі управління, стилі лідерства, якість вимог низів партії до свого керівного складу, система відносин між регіональними партійними групами. Досягаючи своєї політичної мети – прихід до влади, партії отримують додаткові стимули, можливості, ресурси для своєї діяльності. Це не може не позначитися на організаційній розбудові

партії, впливу центральних чи регіональних структур на саму партію. Підтримка виборцями партії в окремих регіонах посилює вплив цієї регіональної групи у партії. Якщо партія тривалий період знаходиться у системі влади, а її очільники та висуванці обіймають державні посади, то це призводить до посилення ваги партійної бюрократії та партійної еліти. Між ними можуть виникати суттєві статусні відмінності та соціальна дистанція. Вона може зростати, особливо якщо у політичній системі переважає партійна система з домінуючою партією чи там, де адміністративний ресурс є суттєвим чинником політичного життя. Такі тенденції спроможні генерувати внутрішні партійні конфлікти. Однак їх дослідження вимагає конкретно історичного аналізу з урахуванням специфіки країни, її політичної культури, стадії розвитку суспільства, організаційної управлінської моделі у партії, способів формування добору та просування ієрархічними шаблями у партії та в очолюваних нею органах державної влади, стилю лідерства, типу партійної та політичної системи.

Організаційна ієрархічність партії є полем узгоджень між вищою та середньою управлінськими ланками. Остання у силу своєї організаційної специфіки частіше контактує з партійними низами, знає їх настрої, оцінки діяльності вищого керівництва, прийняття чи неприйняття ними тих виборів, які вищому керівництву доводиться робити у конкретній повсякденності. Невідповідність між низовими партійними очікуваннями і політичними рішеннями партійного істеблшменту позначається на критичному ставленні середньої ланки до рішень верхів. За певних умов такі ситуації спроможні вилитись у конфлікт відповідного масштабу.

Структурно-функціональний аналіз партії як організації дозволяє зрозуміти організаційну структуру як сукупність організаційних підрозділів партії, що опікуються налагодженням організаційної роботи (наявність комітетів, керівних органів, підрозділів, їх керівний склад, особливості субординації та координації їх взаємодії, відносини з членами партії). Тоді внутрішньопартійний конфлікт постає між групами у партії щодо їх представництва в її керівних органах.

Отже, організаційний вимір внутрішньопартійних конфліктів дозволяє розглядати організаційну обумовленість внутрішньопартійних конфліктів. Такими можуть бути конфлікти: 1) на рівні груп (конфлікт група-група всередині партії); 2) конфлікт лідер-група; 3) міжособистісні конфлікти; 4) внутрішньо особистісні конфлікти.

Міжгрупові конфлікти можуть виникати з приводу представництва груп у партійних та державних органах. Це конфлікти з приводу посад для представників своєї групи, чи доступ до ресурсів. Для ідеологічних партій гіпотетично є ймовірним конфлікт між ідеологами та комунікаторами, з одного боку, та спонсорами з іншого. Однак ймовірність такого конфлікту щодо обіймання посад у самій партії є значно меншою, ніж щодо делегування представників групи в органи влади. У партії лідерського типу авторитет лідера або згладжуватиме напругу міжгрупових відносин, або виступатиме центром конфліктної напруги, якщо лідер одноосібно лобіює інтереси спонсорів. Тоді міжгруповий конфлікт переростає у конфлікт лідер – група.

Конфлікт лідер – група можливий як у демократичних, так і в авторитарних партіях. Якщо лідер партії стає державним посадовцем, то виражаючи інтереси більшої спільноти, він вступатиме у конфлікт з більш вузькими інтересами свого партійного оточення. Авторитарний стиль лідерства загострюватиме глибину конфлікту, загрожуючи переростанням внутрішньопартійного конфлікту на державний рівень. Демократична внутрішня партійна організаційна структура покликана блокувати авторитарні тенденції стилю управління свого лідера, обмежуючи їхній руйнівний потенціал як на саму партію, так і на очолювані лідером державні інституції. У межах організаційних демократичних партійних процедур

конфлікт локалізується і у демократичний спосіб вирішується. Тоді партія має демократичні важелі впливу на політику свого лідера як державного посадовця. Інакше можливий партійний розкол або партія перетвориться в авторитарну.

Міжособистісний конфлікт може розгортатися по горизонталі: а) конфлікт між формальним і неформальним лідером; б) між двома претендентами на посаду з однаковими партійними статусами; в) конфлікт між рядовими членами. Міжособистісні лідерські конфлікти в організаційному відношенні можуть призводити до зміни регіональних керівників, ліквідації чи створення додаткових посад всередині партії, позначаючись на ефективності її діяльності.

Можна виокремити групу конфліктів, пов'язаних із функціонуванням партійної фракції, що характерно для парламентської партії. Це конфлікти з приводу:

а) підтримки «чужих» законопроектів чи відмова голосувати за власний законопроект депутатом чи групою депутатів партійної фракції з можливими організаційними санкціями щодо порушників партійної дисципліни;

б) згода чи незгода щодо участі у коаліції з певними політичними силами чи вихід із неї;

в) опір щодо заходів, законопроектів свого політичного лідера, особливо якщо він обіймає вищі державні посади (президент, прем'єр, голова чи заступник парламенту) або ініціація заходів, які лідер партії не підтримує.

Внутрішньо особистісний конфлікт може проявитися, коли партієць наважується на публічний демарш, відкрити незгоду з курсом, заходами, атмосферою у партії чи з діяльністю її представників в органах влади. Така громадянська позиція може запускати ланцюгову поведінкову реакцію, змінюючи баланс сил у партії, в її системі цінностей, стратегії, тактиці, її організаційному функціонуванні.

У процесуальному відношенні вразливими з точки зору ймовірності внутрішніх конфліктів є періоди виборчих компаній як до регіональних, так і центральних органів партії, а також до висування кандидатів від партії у ті чи інші органи влади (органи місцевого самоврядування, регіональні чи загальнодержавні, зокрема парламент).

Є кореляція між типами конфліктів, їх динамікою і глибиною, з одного боку, і єдністю партійної фракції – з другого боку. Особливо гостро виражається фактор конфлікту у ході виборчої компанії. Він може здійснювати суттєвий вплив на життєздатність партії, яким не вдалося добитись позитивного результату на виборах.

Якщо зупинитись на конфлікті, який часто виникає у середині різних партій при висуванні кандидатів у депутати, то такий тип внутрішньопартійних конфліктів характеризується низкою параметрів:

- 1) склад учасників;
- 2) фактори, які впливають на перебіг конфлікту і її глибину;
- 3) вплив конфлікту цього типу на електоральні стратегії політичних партій.

Для аналізу складу учасників конфлікту слід виділити два рівні – внутрішній (партійний) і зовнішній. Партійний рівень учасників добре структурований. Це центральні і місцеві виконавчі органи партій і їх керівники, голови місцевих відділень і центральних структур партій. До зовнішнього рівня учасників конфлікту відносяться наступні чинники: адміністрація президента, можливі учасники неформального узгодження списку кандидатів, ЦВК і місцеві виборчі комітети, які можуть відмовитись від реєстрації бажаних кандидатів і спростити процедуру для «своїх». Також у перелік зовнішніх учасників конфлікту можуть бути включені потенційні інвестори, як власники необхідних ресурсів і політтехнологій, як спеціалісти, які визначають вірогідність успіху кандидата і партії.

Як основний чинник, який впливає на перебіг конфлікту, слід розглянути потенціал партії на виборах. Чим більші шанси у партії на успіх, тим вища вірогідність конфлікту при розподілі місць у виборчих округах, різних частинах партійного списку. Варто також враховувати нерівномірність розподілу підтримки партії у регіонально-територіальному відношенні. Так, у великих містах частіше користуються підтримкою праві партії, у сільській місцевості – ліві, хоча можливий й інший варіант. Наступним вагомим чинником є позиція центрального керівництва партії з питання щодо входження у списки на «прохідні» місця: члени партії і значущі фігури із партійної еліти або «зовнішні» кандидати, які володіють значними ресурсами (зокрема – соціальним капіталом) [11, с. 109-114].

Важливим чинником виникнення і розвитку конфлікту є автономність партії у прийнятті рішень відносно складу кандидатів. Як зовнішнє джерело узгодження можуть виступати місцеві адміністрації і адміністрації президента. При цьому можливе як узгодження всього списку, так і окремих позицій. Важливість цього фактору виросла у другій половині 2000-х років з підвищенням ролі партій у процесі розподілу виборчих посад. Однак це притаманно здебільшого для провладних партій, залежних від адмінресурсу. Механізми розподілу ресурсів за кандидатами і виборчими дільницями є дієвим інструментом впливу на отримання перемоги в електоральному змаганні кандидатів, які не мають власних ресурсів, сприймають партії як механізм виборів і досягнення електоральної мети за мінімуму вкладу особистих коштів. Згідно з експертними оцінками, конфлікт із приводу формування списків кандидатів особливо загострюється у таких випадках:

- 1) при спробі центрального керівництва партії або глав адміністрацій узгоджувати список чи нав'язати учасників списку на високій позиції, особливо ж коли ці учасники неприйнятні для регіонального розподілу партії;
- 2) при наявності декількох сильних учасників у центральних чи місцевих структурах. Кожен із цих учасників спробує зібрати власний пул кандидатів;
- 3) при обмеженій кількості ресурсів для ведення повноцінної кампанії, коли в умовах дефіциту ресурсів необхідні на ведення виборчої кампанії кошти стають предметом конкуренції, що переходить у конфлікт.

Внутрішньопартійні конфлікти при висуванні кандидатів у депутати впливають на електоральну стратегію партій. Це залежить насамперед від параметрів протікання конфлікту і механізмів його вирішення. Якщо перемагає претендент, здатний самостійно сформувати пул кандидатів, то стратегія визначається саме цим претендентом. При наявності декількох сильних претендентів вирішальний фактор, який впливає на партійну стратегію – взаємодія учасників конфлікту у період формування стратегії виборчої кампанії. Якщо учасниками конфлікту досягається консенсус – виробляється загальна стратегія, а при перемозі єдиного претендента стратегія формується навколо його уявлень про механізм досягнення найкращого результату.

На сучасному етапі процеси демократизації політичного життя України вимагають від партій будувати свою діяльність на засадах внутрішньопартійної демократії. Вона полягає у побудові відносин у новостворюваних партіях на відкритому формуванні політичного курсу та його широкому обговорюванні за участі широкого загалу громадян [9, с. 127]. Розвиток внутрішньопартійної демократії актуалізує важливість організаційної дисципліни у партії, яка виступає однією з найважливіших організаційних засад функціонування політичних партій. Органічний характер партійної дисципліни полягає у тому, що вона ґрунтується, передусім, на демократичному узгодженні альтернативних поглядів та формуванні спільної думки. Партійна дисципліна звичайно не може механічно забезпечити внутрішньопартійну демократію. Але саме завдяки їй

члени партії мають можливість у процесі всебічного обговорення питань, винесених на парламентські слухання, дійти до конкретної думки, уникнути внутрішньопартійних конфліктів. Наданням кожному такої можливості готується платформа для досягнення узгодженості поглядів усіх членів партії.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що процес організаційного оформлення та організаційного функціонування потенційно є конфліктогенним чинником партії і всередині неї. Несистематичний характер розбудови партійних структур, невизначений статус місцевих партійних організацій, суперечності у поглядах на побудову партії, схильність лідерів до зосередження влади, ігнорування внутрішньопартійної опозиції, низький рівень відповідальності керівництва і рядових членів, домінування авторитарних методів управління сприяє виникненню внутрішньопартійних конфліктів, і вимагає, з одного боку, діяльності структур на основі принципів внутрішньопартійної демократії у повсякденному житті, з іншого – раціонального застосування адміністративних важелів управління для подолання хаотичних процесів з метою підвищення адаптивності базових елементів партії до сучасних реалій.

Оскільки в основі політичної партії лежать інтереси її керівників і членів, то найбільш важливим завданням при побудові внутрішньої стратегії партії є узгодження інтересів, які лежать у фундаменті існування партії як громадської структури. Якщо керівництву партії вдається уникати внутрішньопартійних конфліктів, приходити до консенсусу з приводу основних інтересів, партія має шанси зберегтися у своєму статусі, якщо ж ні, то партія перестане існувати.

Створення функціональних партійних організацій потребує встановлення балансу авторитарних та демократичних тенденцій розвитку партійних організацій і не може бути забезпечене через автоматичне розширення прав рядових членів, обмеження функцій керівництва. Для реалізації завдань демократизації організаційних моделей партій в Україні необхідна політична воля як керівників, так і рядових членів, посилення партійної дисципліни, зниження можливості виникнення внутрішньопартійних конфліктів, підвищення толерантності всіх членів партії, партійної демократії для виконання статутних приписів.

Список використаної літератури

1. Говоруха С. Теоретико-методологічні вивчення феномену політичної культури: у пошуках холістичного підходу. Людина і політика. 2013. № 4. С. 23-26.
2. Заморуєва С.В. Політична відповідальність партійної еліти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Соціум. Наука. Культура». URL: <http://intkonf.org/zamorueva-sv-politichna-vidpovidalnist-partiynoyi-eliti>.
3. Ерыгина В.И. Ограничения экстремизма в деятельности политических партий для защиты парламентской демократии. Правоведение. 2011. № 1. С. 44–59.
4. Керівні принципи регулювання діяльності політичних партій, прийняті Венеціанською Комісією на 84 пленарній сесії (Венеція, 15–16 жовт. 2010 р.). Вибори та демократія. 2011. № 2. С. 60–82.
5. Мейтус В.В. Политическая партия: стратегия и управление: монография. К.: Эльга, Ника-Центр, 2014. 404 с.
6. Малярчук В. Від «партій влади» до влади партій, Або європейський тренд української політики. Віче. 2005. № 3. С. 37–39.
7. Нагорний В. Сутнісні проблеми політичної культури України. Політичний менеджмент. 2012. № 5. С. 83–94.
8. Нідермайер О. Внутрішньопартійна демократія. Політичні партії у демократичному суспільстві. К.: Вид-во фонду Конрада Аденауера, 2010. С. 23–41.

9. Новакова О.В. Політична модернізація та розвиток демократичних процесів в сучасній Україні: монографія. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2006. 216 с.
10. Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: навч. посібник / за ред. М.І. Обушного. К.: Арістей, 2006. 432 с.
11. Обушний М.І. Парти́йна самобутність – осереддя єдності національно-демократичних сил України. Політологічний вісник. 2002. Вип. 11. С. 109–114.
12. Про політичні партії в Україні: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
13. Шиманова О.В. Чинники функціонування внутрішньопартійної комунікації. Вісн. СевНТУ: зб. наук. праць. Севастополь, 2011. Вип. 123. URL: <http://sevntu.com.ua/jspui/handle/123456789/5007>.
14. Щедрова Г.П. Громадянське суспільство: сутність і тенденції реформування. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні: навч. посібник / Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін. К.: Либідь, 2008. С. 103–113.

ORGANIZATIONAL DIMENSION OF INTRA-PARTY CONFLICT

Volodymyr Golovchenko

*Uzhgorod National University,
Faculty of Social Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
University str., 14, 88000, Uzhgorod, Ukraine*

The article examines the flow of internal conflicts, their contemporary nature, typology and impact on the evolution of the party. The current process of party building is characterized by aggravation of relations within the party, the emergence of internal conflicts. Ways to overcome these negatives are in the democratization of political life and party building activities on the principles of internal democracy, high party discipline.

Key words: conflicts, intra-party conflicts party democracy, political party elite.